

1.1. Рангтасвир ашёлари

Рангтасвир учун ашё ва восталар; қаламлар, холост (махсус мато), подрамник (чорчўп), кист (қилчўп), ҳар хил рангли мойбўёқлар, разбавитель (мойбўёқ учун махсус суюқлик), молберт (рассомлар учун махсус станок, дастгоҳ), кўмир ва бошқа асбоб ускуналар.

Қаламлар. Қачонлардир қалам ўрнида кўрғошин, кумуш таёқчалари бўлиб, етарли даражада қоғозда аниқ штрих излари қолдирган. Бундай қаламлар билан хомаки рангтасвирлар бажарилиб, Уйғониш давридан бизгача етиб келган. Шунинг билан бирга италия қалами куйдирилган суяк ва ўсимлик елими билан аралаштириб тайёрланган. Бугунги кунда ҳам замонавий рассомлар италия қаламидан фойдаланиб келмоқдалар.

Кўрғошинли ва кумушли қаламлар XIX асргача ишлатилиб келинган.

Ҳозирги пайтда қалам уч асосий гуруҳи: қора графитли, сиёҳ қалам ва рангли қаламлар ишлаб чиқарилади. Улар қаттиқ ва юмшоқ; Т, МТ, М, чет элда –Н, НВ, В ҳарфларда, олдинги рақам кўрсатгичи билан жами 15 гуруҳда белгиланади.

Ҳозирги вақтда Россияда “Конструктор”, “Орион”, “Маяк”, “Светокопия”, “Люмограф”, “Архитектор”, “Смена”, “Комсомолец” номларда қаламлар ишлаб чиқарилади.

Қалам юмшоқлик даражаси М (мягкий-юмшоқ) ҳарфи билан белгиланиб, 2М, 3М ва бошқа турларда. Катта М ҳарфидан олдинги сон қаламни қаттиқ, юмшоқлигини билдиради.

Қаттиқ қаламлар Т (твёрдый) ҳарфи билан белгиланади, 2Т, Т га нисбатан қаттиқроқ, 3Т, 2Т га нисбатан янада қаттиқроқ ва шу кабиларда.

Одатда рангтасвир ўртача юмшоқликдаги қалам билан (ТМ ёки М) бошланиб, кейинчалик 2М ва 3М номерли юмшоқроқ қаламда давом эттирилади.

5 а - расм. Рангтасвир учун ҳар хил қаттиқликдаги қаламлар.

Қалам танлаш қоғоз сифатига қараб ва рассомнинг ўз олдига қўйган ижодий вазифасига боғлиқ. Масалан, тез ишланадиган хомаки чизматаствир учун юмшоқ қалам унғай, узок муддатли рангтасвир ярим ватман қоғозга Т ёки ТМ қалам билан штрихлашни бошлаш мумкин. Силлик қоғозга юмшоқ қалам, ғадир - будирлироқ қоғозга ўртача юмшоқликдаги 2М қалами унғай бўлади

Оддий қаламлардан ташқари “Ретуш” қалами ҳам ишлаб чиқарилиб, италия қаламини эслатади. “Ретуш” қалами тўрт номерда: №1—жуда юмшоқ, №2—юмшоқ, №3—ўртача қаттиқ, №4—қаттиқ турлари мавжуд. “Ретуш” қалами стержени майдаланган қайин дарахти кўмири, лой ва унча кўп бўлмаган газ куруми аралашмасидан тайёрланади. “Ретуш” ёғли қора ранг беради ва яхши қорайтириш хусуиятига эга. Бу қаламлар узок муддатли рангтасвир учун яроқсиз бўлиб ўчирғичда ўчирилган жойини ретуш билан ишлаб бўлмайди. “Ретуш” қаламида бажарилган рангтасвирни фиксатив билан мустаҳкамлаш

шарт эмас. “Ретуш” қора қаламидан ташқари яна “Живопись” 2Т, 4М маркали рангли қаламлар ҳам ишлаб чиқарилади.

Рассомлик амалиётида картон ишлашда (композиция учун ёрдамчи чизматавир) “Маркировочный”, “Столярный” қалами графити узунлиги билан унғайлидир.

Рангтасвир кўмири. Россияда пўсти олинган мажнун тол шохчаларини қуришиб, ҳавосиз куйдирилиб кўмирқалам тайёрланади. Куйдириш 300 градус температурада 3-5 соат давом этади.

Чизматавир кўмирини ўзингиз ҳам тайёрлашингиз мумкин. Бунинг учун майда шохча таёқчаларини баландроқ консерва банкасига тик жойлаштириб ҳавосини камайтириш мақсадида қум билан тўлғазилади ва оловда куйдирилади. Куйдириш жараёни 3-5 соат давом этади ва кейин банка идиш бир сутка давомида очмасдан совутилади.

5 б - расм. Рангтасвир учун табиий
кўмир қалам.

Рангтасвир кўмири илик қорамтир рангда бўлиб, холстга, қоғозга, кортонга енгил ётади. У тўқ қорадан оч-кулранг тусгача из қолдиради.

Рангтасвир кўмири таёқчалари узунлиги 110 мм. ва диаметри 4 мм. —да 50 донадан қутичага жойлаштириб ишлаб чиқарилади. (5 б - расм)

Прессланган рангтасвир кўмир қаламчаси. Россия корхонаси томонидан прессланган рангтасвир кўмир қаламчаси ҳам ишлаб чиқарилади.

Уни қайин дарахтини куйдириб жуда майда кукуни (кули) (50% дан 72%), қолгани лой (26% дан 50%) газ қуруми (3-8%) ва бироз ултрамарин (3-5%) аралаштириб тайёрланади. Куйдириш эса 500-800 градуста 2-4 соат давом эттирилиб, ҳар хил қаттиқликда тайёрлаш мумкин. Туси таркибига қараб ўзгаради. Прессланган кўмир табиий кўмирга нисбатан қорамтир тус беради.

Прессланган кўмирни бир томонлама 45 градус бурчак остида ўткирланиб, нозик ва йўғон чизиклар чизиш мумкин. Прессланган кўмир таёқчаси узунлиги 110 мм, диаметри 8 мм бўлиб кутичада 10 донадан ишлаб чиқарилади.

5 в, г - расм. Рангтасвир учун мойбўёқ ва қилчўп (кисточка).

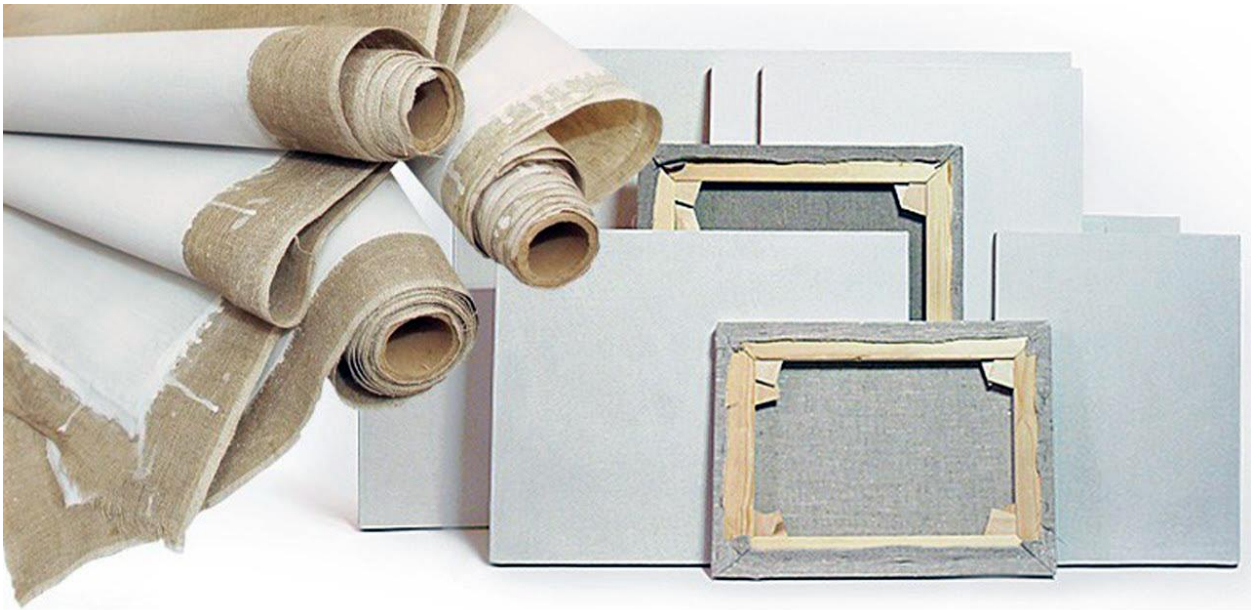
Иш жараёнида махсус ўчирғич билан қоғоз юзида думалатиб ўчириш мумкин. Кўмирни қоғозга ишқалаш мумкин эмас. Вақт ўтиши билан прессланган кўмирда бажарилган рангтасвир қораяди. Кўмир билан ишлашда ғадир-будирли қоғоздан фойдаланганда кўмирни яхши ушлаб қолади.

Мойбўёқ – мой ва рангли кукун аралашмасидан тайёрланган кўрғошин ғилофларда ишлаб чиқарилган турли бўёқ ҳисобланади. (5 в - расм).

5 д - расм.
Суюлтиргич

Суюлтиргич – мойбўёққа аралаштириш учун ишлатиладиган махсус суюлтиргичлар: “Масло льняное” “Разбавитель”, “Пинен”, “Тройник” кабилардан фойдаланиш мумкин. (5 д - расм).

5 е - расм. Рангасвир учун ишлаш учун мато ва мато тортилган чорчўп (подрамник).

5 ж, з - расм. Мастихин ва палитра.

Холост (каноф ипдан ёки суний толадан тўқилган мато) – бир томони мойбўёқда ишлаш учун махус грунт билан қопланган мато ҳисобланади. (5 е - расм).

Мастихин – бўёқни матога суртиш ва тозалаш учун эгилувчан металдан ишланан белча. (5 ж - расм).

Политра – мойбўёқ аралаштириш учун ёғоч ёки пластмассада тайёрланган тахтача. (5 з - расм).

Мольберт – рассомлар учун ёғочдан тайёрланган дастгоҳ. (5 к - расм).

5 и - расм. Рассомлар учун тайёрланган ҳар хил дастгоҳлар.

Таянч иборалар: рангтасвир, ашёлар, қоғоз, қалам, италия қалами, кўмир, соус, сангина, пстель.

Саволлар:

- 1. Рангтасвир ашёлари нималар?*
- 2. Қоғозга қандай талаблар қўйилади?*
- 3. Қоғознинг қандай турлари мавжуд?*
- 4. Қоғознинг қандай маркалари бор?*
- 5. Қаламнинг қандай турлари бор?*
- 6. Графитли қалам нима?*
- 7. Кўмир қалами қандай тайёрланади?*
- 8. Сангина ва соуснинг фарқи нимада?*